

среды (это значит больше клиентов и дохода), доступа к дешевым материалам, полученным в результате процесса переработки, и сокращения расходов на утилизацию отходов.

Для того чтобы реализовать экологические преимущества, политические рамки должны развиваться, создавая условия для более широкого внедрения моделей экофильного бизнеса. В конечном итоге, достижение подлинного перехода к более зеленой экономике будет маловероятным, если экофильные бизнес-модели будут продолжать занимать небольшие экономические ниши.

Литература:

1. Dorokhina E., Pantelev S. Hierarchical planning of the industrial "product-service" systems. The Genesis of Genius. 2015. Т. 1. № 2. С. 59-62.
2. Airbnb statistics 2022. Режим доступа: <https://iropertymanagement.com/research/airbnb-statistics>
3. Гасман О., Франкенбергер К., Шик М. Бизнес-модели. 55 лучших шаблонов. – Москва. 2016. С.252-257 BASF Kazakhstan. Режим доступа: <https://www.basf.com/kz/ru.html>

ЖАСЫЛ ЭКОНОМИКА ЖАҒДАЙЫНДА АГРОӨНЕРКӘСІПТІК КЕШЕННІҢ КАДРЛЫҚ ӘЛЕУЕТІН ТРАНСФОРМАЦИЯЛАУ

Махметова Д.С.

«Экономика» мамандығының докторанты
Л.Н. Гумилев атындағы Евразия ұлттық университеті,
Қазақстан Республикасы, Астана қ.
E-mail: dana.makhmetova.90@bk.ru

Жасыл экономикаға және Қазақстанның тұрақты дамуына көшу дамудың экстенсивті экспорттық-шикізаттық моделінен инновациялық дамуды жаңғырту мен қолдауға көшуді көздейді. Жасыл экономиканы дамыту жұмысшы кадрларды даярлау жүйесін қайта құрылымдаусыз мүмкін емес. Жасыл жұмыс орындары (green jobs) – бұл бүкіл әлемде қызығушылық артып келе жатқан салыстырмалы түрде жаңа зерттеу саласы.

Еуропа елдерінде және АҚШ-та органикалық өнімдерге сұраныстың артуын ескере отырып, органикалық ауыл шаруашылығы Қазақстан үшін тартымды секторлардың біріне айналуы мүмкін. Органикалық егіншілік Парламент қабылдаған және 2015 жылы Президент қол қойған "органикалық өндіріс туралы" Заңмен реттеледі.

Қазіргі уақытта органикалық өнім өндіру және органикалық егіншілікпен айналысатын фермалар туралы ресми деректер жоқ. Алайда, Біріккен Ұлттар Ұйымының Азық-түлік және ауылшаруашылық ұйымының (FAO) мәліметтері бойынша, нарықта 29 өндіруші және 19 өңдеу зауыты бар, негізінен олар, Ақмола, Алматы және Қостанай облыстарында орналасқан.

Біріккен Ұлттар Ұйымының Қоршаған ортаны қорғау бағдарламасы (ЮНЕП) – Халықаралық еңбек ұйымы (ХЕҰ), Халықаралық жұмыс берушілер ұйымы және халықаралық кәсіподақтар конфедерациясы бірлесіп үкіметтердің, жұмыс берушілердің және кәсіподақтардың тұрақты жұмыс орындары мен лайықты еңбек жағдайларын құру жөніндегі келісілген күш-жігерін қолдау мақсатында "Жасыл жұмыс орындары" науқанын жүзеге асырады [2]. Жасыл жұмыс орындары "ауыл шаруашылығында, өндірісте, ғылыми-зерттеу және дамыту саласында жұмыс істеу" ретінде анықталады, қоршаған орта сапасын сақтауға немесе қалпына келтіруге елеулі үлес қосатын қызметтерді басқару және ұсыну". Жасыл жұмыс орындарын құру энергия мен шикізатты пайдалану тиімділігін арттыруға, парниктік газдар шығарындыларын шектеуге, қалдықтар мен қоршаған ортаның ластануын азайтуға, экожүйелерді қорғау және қалпына келтіруге көмектесуі керек.

Аграрлық секторда басқарудың жаңа мүмкіндіктеріне көшу кадрларға қойылатын заманауи талаптарды болжайды. Ауыл шаруашылығы саласындағы қызметкерлердің біліктілік

деңгейі индустрияландырудан экономиканың жасыл жауапты өсуіне көшу үшін базаны қалыптастырудың басты шарты болып табылады. Еңбек әлеуетін трансформациялау жасыл жұмыс орындарын қалыптастыруды, ауыл тұрғындарын оқыту мен қайта оқытуды, кәсіптердің қысқа тізімін құруды, органикалық егіншілік үшін нормативтік базаны әзірлеуді қамтиды.

Қазақстан Республикасының жасыл даму бағытына және ауылшаруашылық органикалық өнімдерін өндіруге заманауи көшуі экономикалық және экологиялық құзыреттіліктің жоғары деңгейімен сипатталатын кадрлық әлеуетті бағалау қажеттілігін білдіреді. Кәсіпорын басшылары кәсіпорындарда "жасыл" жұмыс орындарын қалыптастыру қажеттілігін түсінуі керек, бұл қазіргі экономикалық жағдайда мүмкіндігінше жұмысшылар үшін тиісті жағдайларды қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Ауыл шаруашылығы ұйымдары үшін мамандардың қазіргі білімі елдің басым даму жағдайында жеткіліксіз бейімделген білім деңгейімен, ауыл халқының санының төмендеуімен, аграрлық даму секторындағы жаңа үрдістерді түсінбеуімен сипатталады. Бұл жасыл экономиканы ескере отырып, саланы және елді дамытудың заманауи шындықтарына бағытталған мамандарға сұраныстың артуына ықпал етеді. Бұл мәселелер елімізде қалыптасқан демографиялық ахуал жағдайында аса маңызды, бұл бір жағынан ауыл экономикасын дамыту үшін жағдай жасау мақсатында ғылыми негізделген ұсынымдар мен кадрлар даярлауды трансформациялау тетігін іздеу қажеттігіне, екінші жағынан экологиялық ахуалды жақсарту негізінде ауыл халқының өмір сүру сапасын жақсартуға әкелді.

Жасыл экономикаға көшу жағдайында ауыл шаруашылығы кадрлық әлеуетін трансформациялау қазақстандық ауыл шаруашылығы өндірушілерін қызметті экологиялық жауапты ұйымдастыру саласында құзыреті бар жоғары білікті кадрлық ресурстармен қамтамасыз етеді.

Алайда, Жасыл экономика жағдайында агрозық-түлік нарығының кадрлық әлеуетін трансформациялау теориясы мен әдістемесі қалыптасу процесінде, ал оны бағалаудың негізгі әдістері негізінен Батыс тәжірибесінен алынған және әрдайым ауыл экономикасының жағдайына бейімделмеген. Ауылда жұмыспен қамту проблемаларын толық пысықтау, әлеуметтік-экономикалық және саяси даму жағдайларына байланысты олардың өзгеруін қадағалау, агроөнеркәсіптік кешеннің кадрлық әлеуетін «жасыл экономика» жағдайларына бағалаудың бекітілген бірыңғай әдістемесі жоқ.

Еңбек нарығын дамытудың жаңа бағыты жасыл экономика заңдары негізінде халықты жұмыспен қамтуды қолдау саясатын қалыптастыру болып табылады. Саясаттың даралығы қоршаған ортаға теріс әсерді азайтуға ықпал ететін "жасыл" жұмыс орындарын құруға экологиялық поляризацияланған еңбек нарығын қалыптастырудан тұрады.

Экологиялық-орнықты экономикалық және әлеуметтік дамудың негізгі элементі "жасыл" жұмыс орындарын құратын және өндірістік процестерді көгалдандыруға бағытталған ұйымдар қызметінің экологиялық қауіпсіздігін арттыруға мүмкіндік беретін жасыл экономика бағытындағы прогресс болып саналады. Жасыл экономикаға көшу үшін жұмысшыларда "жасыл" жұмыс орындарында жұмыс істеу үшін техникалық және кәсіби дағдыларды дамыту қажет [12].

Жасыл экономиканы жетілдіру жұмысшы кадрларды даярлау жүйесін қайта құрылымдаусыз мүмкін емес. Негізгі себеп - ауыл шаруашылығы қызметкерлерінің жасыл экономикаға көшу мен дамудың экономикалық-экологиялық принциптері туралы білімінің жеткіліксіз деңгейі. Ауыл халқының жоғары өмір сүру сапасына кепілдік беретін әлеуметтік-экономикалық саясат ауыл шаруашылығы кәсіпорындары ұйымдары қызметкерлерінің дамуына жағдай жасауды көздеуге тиіс. Сонымен қатар, еңбек нарығын дамытудағы экологиялық компонентті есепке алу Қазақстанда жұмыссыздық пен жұмыспен қамту құрылымын өзгерту мәселелерін шешуге, соның ішінде эоинновацияның әртүрлі түрлерін енгізуге айналуы мүмкін.

"Жасыл" жұмыс орындарын ауыл және қала тұрғындары арасында ұйымдастыруға болады, өйткені кәсіптердің кең ауқымында (менеджерлер, ғылыми қызметкерлер, техниктер,

өсімдік және мал шаруашылығы салаларының қызметкерлері) жұмысқа орналасу мүмкіндігі бар [7].

Алайда, бұл үшін осындай орындарды құру үшін экономикалық қызметтің негізгі түрлерін көрсететін индикаторлармен іске асыру кезеңдерін дайындау және іске асыру қажет [10]. Еңбек нарығын экологияландыру мақсатында Е. А. Войкина мен И.М. Потравный кәсіпорындарда құрылған және жаңғыртылған орындар санын белгіленген критерийлер бойынша бағалауды жүзеге асыруды ұсынады. Ол үшін 1-кестеде көрсетілген принциптерді басшылыққа алу керек. "Жасыл" орындарды есепке алуды мемлекеттің статистикалық бақылаудың белгіленген нысаны негізінде жүргізу ұсынылады. Онда мынадай көрсеткіштер тіркеледі: есепті жылы «жасыл» жұмыс орындарының өсуі; есепті жылы «жасыл» жұмыс орындарын құруға және жаңғыртуға инвестициялар; есепті жылы бір «жасыл» жұмыс орнын құру құны [10].

Осылайша, органикалық ауыл шаруашылығындағы «жасыл» жұмыс орындары дәстүрлі табиғатты пайдалануды қалыптастыруға, табиғи капиталды сақтауға, қоршаған ортаға теріс әсерді азайтуға мүмкіндік береді, бірақ олар дақылдардың өнімділігін арттыруға, әсіресе экстремалды егіншілік аймақтарында және жасыл экономикаға толық көшу кезінде елді өндірістік қорлармен толық жабдықтауға мүмкіндік бере ме деген сұрақ туындайды.

Кесте 1 – Ауыл шаруашылығындағы "Жасыл" жұмыс орындарының тізімі

Жұмыс орындары	Сипаттамасы
Экологиялық менеджер	Маман өндірістік процестерді басқарады, персоналды үйлестіреді, ауыл шаруашылығына экомониторинг жүргізеді
Жерді қалпына келтіру жөніндегі маман	Жерді пайдалануға жарамды күйге келтіру арқылы жердің тозуын болдырмау және олардың құнарлылығын қалпына келтіру жөніндегі ұйым үшін іс-шаралар әзірлейді
Агроном	Дақылдардың өнімділігін арттыру, сондай-ақ ауылшаруашылық кәсіпорындарының тұрақтылығын арттыру мақсатында өсімдіктерді өсіру әдістерін қадағалайды
Қоршаған орта менеджері	Аумақтың тұрақты дамуына ықпал ететін экологиялық стратегияны жасайды және іске асырады
Тік шаруашылық фермері	Қалада "жасыл" шатырларда дақылдарды өсіруге ықпал етеді
Ауыл шаруашылығы технологы	ESG-принциптерін, мал шаруашылығы мен өсімдік шаруашылығы өнімдерін сақтау мен бастапқы өңдеуді ескере отырып, өндіріс технологияларын іске асырады, сондай-ақ ауыл шаруашылығы өнімдерінің сапасы мен қауіпсіздігін қамтамасыз етеді
Зоотехник	ESG принциптерін ескере отырып, ауылшаруашылық жануарларын өсіруге, ұстауға, азықтандыруға және емдеуге қатысты маңызды мәселелерді шешеді
Зооинженер	ESG принциптерін ескере отырып, жемшөп бағдарламаларын әзірлейді; тұрақты ветеринарлық тексеруді ұйымдастырады, қаржылық шығындарды азайтады, жануарлардың дұрыс дамымауы мен жиі ауруларының алдын алады
Мал шаруашылығы кешені мен механикаландырылған фермалардың операторы	Ірі қара мал мен жылқыларды қабылдау, олардың кезекшілік кезінде сақталуын қамтамасыз ету, қажет болған жағдайда жануарларды сою, механизмдердің жұмысын қадағалау, ақаулы механизмдерді жөндеу үшін кезекші слесарьды немесе электромонтерді шақыру бойынша жұмыстарды орындайды

Машиналық сауу операторы	Аппараттардың көмегімен сиырларды, биелерді немесе қойларды сауады, сондай-ақ жануарларды күту бойынша қажетті санитарлық-ветеринарлық жұмыстарды жүргізеді
Ветеринар	Жануарлардың аурулары мен өлімінің алдын алу бойынша профилактикалық іс-шараларды, сондай-ақ жануарларды емдеуді жүргізеді, ветеринариялық қолдану үшін дәрілік заттардың сақталуын және жұмсалуды бақылауды жүзеге асырады
Ауыл шаруашылығы экологы	Ауыл шаруашылығы қалдықтарын кәдеге жаратуды жүзеге асырады, ауыл шаруашылығы салдарын кәдеге жарату қағидаттарын әзірлейді, сондай-ақ топырақты қалпына келтірумен айналысады
Агрохимик	Органикалық егіншіліктегі жұмыс бағытын анықтауға көмектесетін әртүрлі химиялық талдаулар жүргізеді
Агроинженер	Ақылды технологияларды монтаждау, баптау және техникалық қызмет көрсету
Ескерту: автор дереккөздерді талдау негізінде құрастырған [8, 11, 13].	

Қазіргі уақытта жоғары білім деңгейінде "жасыл" кампустарды құру арқылы жаңа оқу ортасының қалыптасуы байқалады. Олар студенттерді, қызметкерлерді және олардың әлеуметтік ортасын тұрақты даму принциптерін ұстануға шақырады [9]. Университеттер "жасыл" жұмыс орындарына үміткер құзыретті болашақ қызметкерлерді құруда маңызды рөл атқарады. Олар жаңа жүйелер мен инновациялық технологияларды тестілеуге арналған орталықтар болып табылады, экологиялық қағидат тұрғысынан білім алушылардың жаңа құзыреттерін қалыптастыруға ықпал етеді.

Осылайша, көптеген ғалымдар бұл жұмыс орындары: энергия мен шикізатты тұтынуды азайту; ластаушы заттардың шығарылуын шектеу; қалдықтар мен ластану деңгейін азайту; экожүйелерді сақтау және қалпына келтіру; кәсіпорындар мен қауымдастықтарға климаттың өзгеруіне бейімделуге мүмкіндік беру.

Бұл басқарушылық инновацияларды пайдалана отырып, адами капиталды басқаруға, стратегияны таңдау алгоритмін құруға және адам әлеуетін дамытуға инвестициялаудың басым бағыттарын негіздеуге мүмкіндік береді. Ауылда "жасыл" жұмыс орындарын құру экологиялық жауапкершілікті ескере отырып, тиісті сападағы мамандарды қалыптастырудың жаңа векторын құруға ықпал ететін болады.

Жұмыс орындарын қалыптастыру бойынша тежеуші проблемаларды бөліп көрсетуге болады:

- Қалыптастыру процесінде жұмыс беруші, мемлекет және қызметкерлер арасындағы қатынастарды реттейтін нормативтік-құқықтық базаның болмауы;
- Инновациялық жабдықтарды әзірлеу және енгізу ауыл шаруашылығы кәсіпорындарында қаржы қаражатының болмауымен шектеледі;
- Органикалық ауыл шаруашылығына баяу көшу;
- Ауыл шаруашылығы қызметкерлерінің тиісті құзыреттерінің болмауы;
- Жұмыс берушінің «жасыл» жұмыс орындарын қалыптастыруға қызығушылығының болмауы және тағы басқа мәселелер.

Жоғарыда аталған мәселелерді қарастырып, оларды шешу экологиялық бағдарланған экономикаға көшу кезінде "жасыл" жұмыс орындарын және жұмыспен қамту саясатының негізгі бағыттарын құру тетігін әзірлеуге мүмкіндік береді. Бұл өндірістік процестерді "көгалдандыруға" бағытталған ауыл шаруашылығы ұйымдары қызметінің экологиялық қауіпсіздігіне оң әсер етеді.

Мемлекеттік басқаруды реформалау жолындағы қозғалыс ауылдық аумақта еңбекке қабілетті халықтың кадрлық әлеуетін молайтуды ұйымдастыру қажеттілігін айқын көрсетті.

Адамға салынған инвестициялар экономикалық өсуді ынталандыру және толық жұмыспен қамтуды қамтамасыз ету құралы ретінде қарастырылады, ал ауыл халқының білімінің, дағдылары мен құзыреттерінің жоғары деңгейі оның кез келген еңбекке қабілетті жаста бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз етуге ықпал етеді. Осылайша, аумақтық асимметрияны жою және ауыл шаруашылығы мамандарының әлеуметтік-экономикалық салада тиімді жұмыс істеу мүмкіндігін қамтамасыз ету үшін Жасыл экономика аспектісінде кадрлық әлеуетті трансформациялау тетігі қажет.

Әдебиеттер:

1. Зеленая экономика: реалии и перспективы в Казахстане [Электронный ресурс].-2018.- URL:<https://www.sk.kz/upload/iblock/3f5/> (дата обращения: 20.12.2020).
2. Пахомова Н.В., Малышков Г.Б. Экологические инновации как драйвер четвертой промышленной революции: задачи для государственной политики // Эколого-экономические проблемы развития регионов и стран (устойчивое развитие, управление, природопользование): Петрозаводск: Карельский научный центр РАН. Петрозаводск, 2017. – с. 43–48.
3. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1300000577>
4. <http://gbpp.org/category/publication/page/4>
5. Б.Абаған. «Жасыл экономика жолында» // Егемен Қазақстан № 39 (28263) 6- қазан 2016 – 6 б.
6. Дияр С.К., Токтабаев А.Р. «Зеленая» экономика – новый путь развития // Деловой Казахстан – 7 марта. – № 8 (355). – [Электронный ресурс] // <http://dknews.kz/zelenaya-ehkonomika-novyjjput-razvitiya.htm>
7. Продвижение охраны труда в «зеленой» экономике. [Электронный ресурс]. URL: <https://trud.samregion.ru/wp-content/uploads/sites/23/2019/05/Prilozhenie-4.pdf> (дата обращения: 08.07.2022).
8. Экологические профессии будущего. [Электронный ресурс]. URL: <https://wwf.ru/resources/ekoprofessii/> (дата обращения: 08.07.2022).
9. Байзаков С.Б., Муханов М.Н. Зеленый рост как фактор инновационного развития Казахстана// Местное устойчивое развитие. – 2013. – №7. – [Электронный ресурс] // <http://fsdejournal.ru/node/415>
10. Войкина Е.А., Потравный И.М. Зеленая занятость и рынок труда в условиях формирования экологически ориентированной экономики // Вестник Санкт-Петербургского университета. Экономика. – 2018. – № 2. – с. 217-240.
11. Войкина Е.А., Потравный И.М. Зеленая занятость и рынок труда в условиях формирования экологически ориентированной экономики // Вестник Санкт-Петербургского университета. Экономика. – 2018. – № 2. – с. 217-240.
12. Атлас новых профессий / Московская школа управления «Сколково». Агентство стратегических инициатив. [Электронный ресурс]. URL: http://www.skolkovo.ru/public/media/documents/research/sedec/SKOLKOVO_SEDeC_Atlas.pdf (дата обращения: 09.07.2022).
13. Самые востребованные профессии в мире. [Электронный ресурс]. URL: <http://edunews.ru/professii/rating/vostrebovannie-v-mire.html#Спец6> (дата обращения: 08.07.2022).